

10. Юсько І. М. Функції медіації в спорах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. *Інтернаука. Серія : Юридичні науки*. 2020. № 5 (27). С. 29–33. doi:10.25313/2520-2308-2020-5-6010.

СУХОДОЛЬСЬКА А. А.,
кандидат юридичних наук

УДК 342.731

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3-2.16>

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Незважаючи на те, що право на свободу совісті та віросповідання є основоположним правом людини, яке гарантується багатьма міжнародними документами та статтею 35 Конституції України, внутрішньо переміщені особи в Україні зіштовхнулися з низкою практичних складнощів у його реалізації. Актуальність порушеного у статті питання підтверджується тим, що, за даними ООН, Україна займає дев'яте місце у світі за кількістю внутрішньо переміщених осіб (ВПО). При цьому з початку російської агресії в Україні нараховується близько 1,5 млн ВПО. Порушена проблематика актуальна також у зв'язку з тим, що багато ВПО є членами релігійних громад, які разом переїхали в інші регіони України та прагнуть відновити практику спільного сповідання своєї віри на новому місці проживання.

У статті наведено аналіз наявної ситуації з правовим забезпеченням свободи віросповідання внутрішньо переміщених осіб в Україні, визначені проблемні питання та окреслено можливі шляхи їх вирішення. ВПО в новому місці проживання можуть створити нову релігійну громаду та діяти без державної реєстрації, що відкриває можливості для багатьох релігійних дій. Однак статус юридичної особи забезпечує значно більше переваг для релігійної громади, оскільки значно розширює можливості у сфері релігійної діяльності. У цьому випадку реєстрація нової релігійної громади для ВПО є небажаною альтернативою, оскільки вони втрачають зв'язок з місцем походження, звідки вони переселились, та ознаками ідентифікації релігійної громади, які можуть мати значення для інших ВПО при пошуку своїх одновірців.

Авторка робить висновок, що основною проблемою в цій сфері є практична неможливість перереєстрації в інших регіонах України зі збереженням свого найменування тих релігійних громад, що були зареєстровані в АР Крим та у Луганській та Донецькій областях до початку російської агресії. Результатом статті є практичні рекомендації для уряду України, спрямовані на покращення механізму реалізації права на свободу віросповідання внутрішньо переміщеними особами.

Ключові слова: свобода віросповідання, внутрішньо переміщені особи, свобода переміщення

Sukhodolska A. A. Issues of exercise of religious freedom by internally displaced persons

Despite the fact that the right to freedom of conscience and religion is a fundamental human right, which is guaranteed by many international documents and Article 35 of the Constitution of Ukraine, internally displaced persons in Ukraine faced a number of practical difficulties in its implementation. The urgency of the issue raised in the paper is confirmed by the fact that, according to the UN, Ukraine ranks ninth in the world in the number of internally displaced persons (IDPs). At the same time, since the beginning of the Russian aggression in Ukraine, there have been about 1.5 million IDPs.

The paper presents an analysis of the current situation with the legal provision of freedom of religion for IDPs in Ukraine, identifies problematic issues and outlines possible ways of their solution. It is also important because many IDPs are members of religious communities that have moved together to other regions of Ukraine. IDPs in a new place of residence can establish a new religious community and operate without state registration, which opens opportunities for many religious activities. However, the status of a legal entity provides much more benefits for the religious community, as it significantly expands opportunities in the field of religious activity. In this case, registering a new religious community for IDPs is an undesirable alternative, as they lose a connection with the place of origin from which they migrated and the signs of identifying a religious community that may be relevant to other IDPs in finding their fellow believers.

The author concludes that the main problem in this area is the practical impossibility of re-registration in other regions of Ukraine with the preservation of their titles those religious communities which were registered in the Autonomous Republic of Crimea and in the Luhansk and Donetsk regions before the start of Russian aggression. The paper results are in practical recommendations for the government of Ukraine aimed at improving the mechanism for exercising the right to freedom of religion by IDPs.

Key words: *religious freedom, internally displaced persons, freedom of movement.*

Питання забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб актуально для багатьох країн, які стикаються з хвилями міграції власних громадян у зв'язку з надзвичайними подіями. Каталізаторами масового переміщення осіб із одного регіону до іншого у межах однієї країни можуть бути стихійні лиха, локальні епідемії, занепад містоутворюючих підприємств, державна міграційна політика (стимулююча або примусова), довготривалі громадянські заворушення, військова агресія іноземної держави, тощо. Проблема внутрішньої міграції особливо гостро постала і перед нашою державою, причиною чого стала російська військова агресія проти України, зокрема, незаконна анексія півострова Крим у лютому-березні 2014 року та пряме військове втручання на підтримку сепаратистських рухів в Донецькій та Луганській областях, що призвели до фактичної окупації та міжнародної ізоляції контрольованих російською владою українських територій.

Протягом останніх років наукові розробки у сфері забезпечення прав і соціального захисту внутрішньо переміщених осіб здійснювали українські вчені В. Антонюк, Е. Бовкун, А. Дяченко, О. Іляшко, О. Келембет, К. Коба, Є. Лінік, О. Лішик, Ю. Лушпієнко, Л. Наливайко, О. Новікова, П. Пушкар, О. Скрипник, Г. Ульянова, С. Уханенко, І. Швець та інші. Водночас окремого наукового осмислення та вироблення практичних пропозицій потребує питання забезпечення свободи віросповідання тих осіб, які перед обличчям війни були змушені мігрувати в інші регіони України.

Метою статті є аналіз наявної ситуації з правовим забезпеченням свободи віросповідання внутрішньо переміщених осіб, виявлення проблемних питань та окреслення можливих шляхів їх вирішення.

Актуальність порушеного у статті питання підтверджується тим, що, за даними ООН, Україна займає дев'яте місце у світі за кількістю внутрішньо переміщених осіб (надалі – ВПО). При цьому з початку російської агресії в Україні нараховується близько 1,5 млн ВПО [1]. За даними соціологічного дослідження Центру Разумкова, 66% мешканців України вважають себе віруючими людьми і ще 12,2% вагаються між вірою та невір'ям [2]. З цього можна зробити висновок, що як мінімум для пів мільйона ВПО в Україні питання реалізації їхнього права на свободу віросповідання не є другорядним, а посідає важливе місце в їхньому житті, в усвідомленні власної гідності та є складовою відчуття безпеки на новому місці проживання. Крім цього, чимало ВПО складають окремі релігійні громади, які разом переселилися в інші регіони України. Це підтверджується даними дослідження правозахисників, згідно яких на окупованих територіях Донецької та Луганської областей «створена атмосфера страху в умовах свавілля і безкарності російських бойовиків спричинила викорінення цілих релігійних спільнот, які були змушені втікати з окупованих територій, рятуючи своє життя». Як наслідок, «більше 50 церковних будівель були конфісковані, а громади зменшилися на 30–80% в міру того, як віруючі покидали зайняті сепаратистами території» [3, с. 19, 21]. Подібним чином цілеспрямованих репресій з боку російської окупаційної влади зазнали релігійні меншини в Криму, передусім кримські татари, які складають велику мусульманську спільноту півострова, православні з Київського Патріархату, греко-католики та окремі спільноти протестантських церков. З цього приводу Генеральна Асамблея ООН у грудні 2016 року прийняла окрему резолюцію, в якій засудила «порушення прав людини, дискримінаційні заходи і практику щодо жителів тимчасово окупованого Криму, в тому числі кримських татар, а також українців і осіб, що належать до інших етнічних і релігійних груп, з боку російських окупаційних властей» [4]. Пізніше, у грудні 2017 року, ООН повторно засудила дії російської окупаційної влади в Криму, які містили ознаки релігійних переслідувань, серед них: «посилення тиску, що чиниться на громади релігійних меншин, в тому числі у вигляді частих поліцейських облав, погроз і переслідувань щодо прихильників Української православної церкви Київського патріархату, протестантської церкви, мечетей і мусульманських релігійних навчальних закладів, греко-католиків, римо-католиків і Свідків Єгови, і ...також безпідставне переслідування десятків мирних мусульман за їх нібито приналежність до ісламських організацій» [5]. Таким чином, наведені дані дозволяють зробити висновок, що серед ВПО в Україні чимало частину складають віруючі та окремі релігійні спільноти різних конфесій, які в місці свого проживання піддавалися цілеспрямованим переслідуванням за релігійною ознакою з боку російської окупаційної влади, що спонукало їх до міграції до інших регіонів України – підконтрольних українському уряду, більш безпечних, з належним правовим захистом, з легітимною судовою і правоохоронною системою.

Доведеним фактом є те, що внутрішньо переміщені особи в Україні були змушені залишити свої домівки передусім через незаконні дії Російської Федерації, яка несе міжнародну відповідальність за анексію українського півострова Крим, розпалювання та підтримку військового конфлікту на Сході України, що знайшло відображення в згаданих вище резолюціях ООН. Однак, оскільки ВПО – це люди, які залишили свої оселі, рятуючись від війни та небезпеки, але при цьому не перетнули міжнародний кордон і залишилися на території країни свого громадянства, тому вони перебувають під законним захистом свого уряду. Відтак ВПО у першу чергу сподіваються на правовий захист від керівництва власної держави, оскільки зберігають усі права і свободи згідно з міжнародним законодавством з прав людини. З огляду на це, доцільним буде розглянути, з якими труднощами зіштовхнулися ВПО під час реалізації свого права на свободу віросповідання.

Слід відзначити, що стаття 35 Конституції України не лише гарантує кожному «право на свободу світогляду і віросповідання», але й закріплює, що «це право включає свободу ... безперешкодно ...вести релігійну діяльність» [6]. Реалізації цього конституційного права у значній мірі сприяють положення ч. 9 статті 8 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», які встановлюють, що «повідомлення державних органів про утворення

релігійної громади не є обов'язковим». Тобто релігійні спільноти з числа ВПО на новому місці проживання можуть заснувати нову релігійну громаду та діяти без державної реєстрації, що відкриває їм можливість для багатьох видів релігійної діяльності.

Зокрема, як зазначає М. С. Васін, релігійні громади без державної реєстрації мають право:

- проводити богослужіння та релігійні обряди, зокрема в приміщеннях, орендованих віруючими як фізичними особами;
- друкувати та поширювати релігійну літературу;
- організовувати групи для релігійного навчання дорослих і дітей, зокрема недільні чи суботні школи (без їх державної реєстрації);
- здійснювати добродійну діяльність і милосердя як індивідуально, так і через громадські та благодійні організації, засновані віруючими як фізичними особами;
- брати участь у громадському житті;
- публічно поширювати свою віру, зокрема організовувати мирні зібрання, мітинги, демонстрації відповідно до статті 39 Конституції України [7, с. 8-9].

Однак статус юридичної особи надає значно більше переваг для релігійної громади, адже суттєво розширює можливості у сфері релігійної діяльності. Зокрема, зареєстрована релігійна громада має право набувати у власність, володіти й розпоряджатися рухомим і нерухомим майном, будувати культові та інші споруди, необхідні для релігійної та добродійної діяльності (не сплачуючи при цьому земельний податок), відкривати рахунки в банках у різних валютах і використовувати їх для збору пожертв (які не підлягають оподаткуванню), користуватися спеціальними зниженими цінами на природний газ, електроенергію та інші комунальні послуги [7, с. 9]. Таким чином, для релігійних спільнот із числа ВПО є надзвичайно важливим не лише мати можливість збиратися разом на новому місці проживання для проведення богослужінь і релігійних обрядів, однак повноцінно відновити релігійну діяльність та необхідну для цього інституційну спроможність.

У цьому контексті однією з найбільш відчутних проблем у продовженні релігійної діяльності ВПО є складнощі з перереєстрацією релігійної громади зі статусом юридичної особи за новим місцем проживання. На відміну від підприємств, громадських та благодійних організацій, які можуть змінити дані про своє місцезнаходження протягом 24 годин за допомогою будь-якого державного реєстратора, існує особливий порядок внесення змін про релігійні організації до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (надалі – ЄДР). По-перше, Закон про свободу совісті вимагає, щоб дані про місцезнаходження релігійної громади (її юридична адреса) були зазначені безпосередньо у статуті (положенні), якій підлягає реєстрації у відповідній обласній державній адміністрації чи Київській міській державній адміністрації (надалі – КМДА), а вже після цього дані про відповідну релігійну громаду вносяться до ЄДР. По-друге, із запровадженням «єдиного вікна» для державної реєстрації релігійних організацій з січні 2019 року внесення змін про релігійні громади до ЄДР повинно здійснюватися не місцевим державним реєстратором, а виключно відповідною обласною державною адміністрацією чи КМДА. Така зміна у повноваженнях місцевих органів влади у справах релігій спричинила труднощі для багатьох релігійних організацій у можливості внесення змін про них до ЄДР через довготривалу відсутність відповідних технічних можливостей і необхідних підзаконних чи відомчих актів [8]. По-третє, багаторічна практика застосування Закону про свободу совісті відділами у справах релігій обласних держадміністрацій та КМДА свідчить про те, що посадові особи вимагають від представників релігійних громад прямо в найменуванні релігійної громади чітко вказувати свою територіальну приналежність, посиляючись на норму статті 8 Закону, де зазначено, що «релігійна громада є місцевою релігійною організацією». Позиція щодо місцевого характеру релігійної діяльності релігійної громади, якої тримаються посадові особи обласних держадміністрацій та КМДА, стає на заваді самої можливості перереєстрації релігійних громад з числа ВПО за новим місцезнаходженням зі збереженням свого найменування, яке містить прив'язку до іншого регіону. З цієї при-

чини Міністерству юстиції України довелося видати окреме роз'яснення щодо особливості застосування законодавства України щодо найменування релігійних організацій, яке, однак, не вирішило цю проблему остаточно [9].

Слід зауважити, що збереження найменування для релігійних громад, зареєстрованих в АР Крим та у Луганській та Донецькій областях до початку російської агресії, є принципово важливим для захисту їхніх майнових прав, зокрема на нерухомість та іншу власність, що залишилися на непідконтрольних уряду України територіях. Крім цього, для цих релігійних громад важливо виступати від свого імені (з первісною юридичною назвою) під час використання міжнародних інструментів правозахисту, зокрема в Європейському Суді з прав людини чи структурах ООН, коли мова йде про цілеспрямовані релігійні переслідування чи порушення майнових прав цієї релігійної спільноти з боку російської окупаційної влади.

Відсутність практичної можливості перереєструвати релігійну громаду, яка має статус юридичної особи, зі збереженням її найменування обмежує можливості ВПО у відновленні звичної релігійної діяльності, оскільки вони не можуть:

- розпоряджатися коштами на раніше зареєстрованих банківських рахунках такої релігійної громади;
- укладати правочини відносно нерухомого чи іншого майна, яке знаходиться на її балансі;
- зберегти зв'язки зі своїми закордонними одновірцями та постійними жертводавцями;
- здійснювати інші види релігійної діяльності, які охоплюються правоздатністю релігійної громади як юридичної особи.

Крім цього, для ВПО відновлення функціонування їхньої релігійної громади на новому місці проживання є важливим не лише з огляду на практичні аспекти реалізації права на свободу віросповідання, а як свідчення відновлення їхніх порушених прав, заради чого вони погодилися залишити свої домівки та переселитися в інший регіон України. Тому реєстрація нової релігійної громади для них є небажаною альтернативою, адже тоді втрачається їхній зв'язок із рідним місцем, з якого вони мігрували, та ознаки ідентифікації релігійної громади, які можуть стати визначальними для інших ВПО під час пошуку своїх одновірців-земляків.

Таким чином, незважаючи на те, що право на свободу совісті та віросповідання є основоположним правом людини, яке гарантується багатьма міжнародними документами та статтею 35 Конституції України, ВПО в Україні зіштовхнулися з низкою практичних складнощів у його реалізації. Основною проблемою є практична неможливість перереєстрації в інших регіонах України зі збереженням свого найменування тих релігійних громад, що були зареєстровані в АР Крим та у Луганській та Донецькій областях до початку російської агресії. На нашу думку, оскільки в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» немає прямої норми щодо територіального обмеження діяльності релігійних громад та немає прямої заборони на зміну місцезнаходження релігійної громади, зважаючи на територіальну прив'язку у вже зареєстрованому найменуванні юридичної особи, то вирішенню цієї проблеми могло би сприяти окрема постанова Кабінету Міністрів України (або, щонайменше, наказ чи роз'яснення центрального органу виконавчої влади, відповідального за державну релігійну політику) щодо порядку державної реєстрації релігійних організацій, зареєстрованих на тимчасово окупованих територіях в АР Крим та у Донецькій та Луганській областях. Таке рішення сприяло б не лише відновленню нормальної релігійної діяльності релігійних спільнот із числа ВПО, але й слугувало б меті реінтеграції та деокупації тимчасово непідконтрольних уряду територій України, зокрема завдяки збереженню релігійних зв'язків та інституційної спроможності релігійних громад з числа ВПО.

Список використаних джерел:

1. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. URL: <https://bit.ly/3ksXiBl>.
2. Релігія і церква в українському суспільстві. Результати соціологічного дослідження, проведеного з 4 по 9 жовтня 2019 року Центром Разумкова спільно з Представництвом Фонду Конрада Аденауера. 2020. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/socio/kharkiv_2020.pdf.

3. Свобода віросповідання під прицілом: російський терор на окупованих територіях Східної України. Аналітична доповідь / Інститут релігійної свободи. К., 2018. 21 с.
4. Резолюция A/RES/71/205 «Положение в области прав человека в Автономной Республике Крым и городе Севастополе (Украина)», принятая Генеральной Ассамблеей 19.12.2016 года. 2016. URL: undocs.org/ru/A/RES/71/205.
5. Резолюция A/RES/72/190 «Положение в области прав человека в Автономной Республике Крым и городе Севастополе, Украина», принятая Генеральной Ассамблеей 19.12.2017 года. 2017. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/72/190>.
6. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30.
7. Васін, М. С. Твоє право на свободу віросповідання. Посібник для віруючих, релігійних громад та посадових осіб органів влади. К.: ФОП Рожник Л. О., ПАКС, 2020. 37 с.
8. Релігійна свобода під загрозою: ВР прийняла проект №4128-д без обговорення з церквами. 2019. URL: <https://irs.in.ua/ua/2019-01-draft-law-legislation-ukraine-threats-to-religious-freedom>.
9. Релігійна організація вправі не міняти назву під час перереєстрації – роз'яснення Мін'юсту. 2017. URL: <https://www.irs.in.ua/ua/2017-clarification-on-title-of-religious-organizations>.

ЧОРНА В. В.,
здобувач
(Університет сучасних знань)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3-2.17>

ПАТРОНАТНІ СЛУЖБИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ, ОФІСУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

В даній статті розкрито поняття патронатних служб Президента України, Офісу Президента України, виокремлено особливості патронатних служб Президента України, Офісу Президента України.

Виокремлено особливості патронатної служби Президента України: термін перебування на службі не може перевищувати терміну перебування Президента України на посаді та виконання ним своїх обов'язків; посади належать як до державних службовців, так і о осіб, що працюють за контрактом (трудовим договором), так і позаштатні працівники; характеризується центричністю підпорядкування лише Президенту України; мають особливий порядок відбору, призначення та перебування на службі; специфічний характер завдань та функцій працівників патронатних служб.

Патронатна служба Президента України – це професійна діяльність працівників постійно діючого допоміжного органу, що утворюється Президентом України з метою виконання організаційних, кадрових, правових, аналітичних, наукових, консультативних, комунікативних, експертних завдань, перебувають у підпорядкуванні Президента України на посадах державних службовців та осіб, що працюють за контрактом (трудовим договором).

Основним напрямком повноважень Керівника Апарату Офісу Президента України є урегулювання питань державної служби та організації роботи державних службовців та інших працівників в Офісі. Слід зазначити, що частина штатних одиниць, що обіймають посади в структурних підрозділах Офісу Президента України є посадами державної служби і посадами патронатної служби.

